

Asia: Opetusministeriön palaute yliopistojen toiminnasta vuonna 2004

Merkittävä osa opetusministeriön ja yliopistojen välistä ohjausta on vuosittain käytävät tulosneuvottelut, joiden yhteydessä sovitaan tavoitteista, niiden saavuttamiseen tarvittavista voimavaroista ja ministeriö antaa palautteen aiempien tavoitteiden toteutumisesta. Valtioneuvoston keskushallinnon uudistamista koskevien periaatteiden mukaan ja ohjauksen kehittämiseksi opetusministeriö antaa palautteen myös kirjallisena.

Vuoden 2005 tilinpäätöstä seuraava kannanotto tulee olemaan talousarvioasetuksen edellyttämä ministeriön tilinpäätöskannanotto. Tässä kirjallisessa palautteessa on jo osittain otettu huomioon asetuksen edellyttämiä näkökulmia. Ministeriön palaute perustuu vuoden 2004 tilinpäätökseen, KOTA -tietokannan tilastotietoihin, Valtiontalouden tarkastusviraston tilintarkastuskertomuksiin, keväällä 2005 käytyyn tulosneuvotteluun, arvioinneista saatuihin tietoihin sekä muuhun ministeriölle toimitettuun informaatioon.

Kirjallisessa palautteessa lausutaan:

- 1) arvio yliopiston tuloksellisuudesta sekä tulossopimuksessa asetettujen tavoitteiden toteutumisesta. Palautteessa otetaan soveltuvin osin huomioon myös hallinnonalan keskeisimmissä strategioissa ja valtakunnallisissa ohjelmissa asetetut tavoitteet.
- 2) ovatko käytetyt tuloksellisuuden raportoinnin perusteet ohjauksen ja tulosvastuun kannalta asianmukaisia sekä ministeriön kanta kehittämistarpeista
- 3) mihin toimenpiteisiin yliopiston on tarpeen ryhtyä tilinpäätöksen johdosta ja tuloksellisuuden parantamiseksi;
- 4) mihin toimenpiteisiin ministeriö ryhtyy tilinpäätöksen johdosta ja tuloksellisuuden parantamiseksi.

Kirjallinen palaute keskittyy strategiaan kysymyksiin ja se sisältää kaikille yliopistoille annettavan yhteisen palautteen lisäksi yliopistokohtaisen pa-

lautteen. Esitettyihin kehittämistoimenpiteisiin palataan seuraavan tulosneuvottelun yhteydessä.

Ylijohtaja

Arvo Jäppinen

Johtaja

Markku Mattila

LIITE Opetusministeriön palaute Sibelius-akatemialle vuoden 2004 toiminnasta

TIEDOKSI Opetusministeri Tuula Haatainen
Kansliapäällikkö Markku Linna
OPM/ TAL
OPM/ TP
OPM/ AIK
Valtiovarainministeriö
Valtiontilintarkastajat
Valtiontalouden tarkastusvirasto
Valtiokonttori

OPETUSMINISTERIÖN PALAUTE SIBELIUS-AKATEMIALLE VUODEN 2004 TOIMINNASTA

ARVIO ASETETTUJEN TAVOITTEIDEN TOTEUTUMISESTA JA TOIMINNAN TULOKSELLISUUDESTA

VAIKUTTAVUUS JA TOIMINNALLINEN TEHOKKUUS

LAADUNVARMISTUKSEN KEHITTÄMINEN JA ARVIOINTIEN TULOSTEN HYÖDYNTÄMINEN

Osana eurooppalaisen korkeakoulutusalueen rakentamista Euroopan opetusministerit hyväksyivät laadunvarmistukselle yhteiset kriteerit ja menettelytavat. Suomalaisen yliopistojen on varmistuttava siitä, että niiden sisäiset laadunvarmistusjärjestelmät täyttävät eurooppalaiset vaatimukset vuoteen 2007 mennessä. Tarvittavat asiakirjat ja kotimainen ohjeistus löytyvät Korkeakoulujen arviointineuvoston kotisivuilta (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area).

Yliopistot ovat käynnistäneet laadunvarmistusjärjestelmien kehittämistyön. Yliopistojen toimintaan sisältyy monia toiminnan laatua varmistavia elementtejä ja laadunvarmistuksen menettelytapoja. Erityisesti yliopistot ovat kehittäneet opetuksen laadunvarmistusjärjestelmiä osana opintoprosessien kehittämistä. Muutamissa yliopistoissa on kehitetty tutkimuksen laadunvarmistusjärjestelmiä. Laadunvarmistusmenettelyjä tulee yliopistoissa soveltaa myös virtuaaliopetukseen. Lisäksi on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että avoin yliopisto-opetus vastaa yliopistojen laatuvaatimuksia. Kaikkien yliopistojen tulee käynnistää aktiiviset toimet kattavan laatuvarmistuksen rakentamiseksi.

Arviointien tulosten hyödyntämistä yliopistoissa tulee edelleen tehostaa. Yliopistojen tulee pyrkiä pitkäjänteiseen ja systemaattiseen arviointien hyödyntämiseen toiminnan kaikilla tasoilla. Yliopistojen ja tiedekuntien johdon tulee vastata arviointien hyödyntämisestä yliopistojen toiminnassa.

Yliopisto on kehittänyt suunnitelmallisesti toimintojensa laadunvarmistusta, mutta käytössä ei vielä ole yhtenäistä laadunvarmistusjärjestelmää. Opetusministeriö pitää merkittävänä taidealoilla käynnistynyttä yhteistä laatuhankeita. Opetusministeriö pitää hyvänä, että koulutuksen ja johtamisen ja hallintopalvelujen osalta laadunvarmistusjärjestelmän luominen on aloitettu. Yliopisto on kehittänyt itsearviointia sekä johtamisen että opetuksen ja opintojen osalta sekä osallistunut aktiivisesti Euroopan konservatorioliiton AEC:n Bologna-prosessiin liittyvään laatuhankeeseen.

TUTKIMUS JA TUTKIJANKOULUTUS

Valtioneuvosto teki huhtikuussa 2005 periaatepäätöksen julkisen tutkimusjärjestelmän rakenteellisesta kehittämisestä. Keskeisenä haasteena on kansainväliseen huippuun yltävä tutkimuksen kehittäminen aloilla, jotka ovat Suomen kehityksen ja kansalaisten hyvinvoinnin kannalta kaikkein tärkeimpiä. Globaali kehitys, eurooppalaisen tutkimusalueen ERA:n muodostuminen sekä Itämerenpiirin yhteistyön tiivistäminen korostavat kansainvälistä tiedeyhteistyötä.

Periaatepäätöksessä korostetaan yliopistojen, tutkimuslaitosten ja yritysten yhteisiä hankkeita ja infrastruktuuri- ja muuta yhteistyötä. Yliopistojen merkitys Suomen tutkimusjärjestelmässä korostuu. Kehittämistoimet suunnataan vaikuttavuuden, laadun, sisällön ja tehokkuuden vahvistamiseen ja edistämiseen suuntaamalla voimavaroja suuremmiksi kokonaisuuksiksi, vahvistamalla verkottumista ja tehostamalla johtamista ja toimintojen arviointia.

Korkeakoululaitosta ei laajenneta. Yliopiston tulee profiloitua ja panostaa tutkimuksen laatuun, monitieteellisyteen ja kansainvälisesti korkeatasoiseen tutkijakuntaan. Tutkimustoimintaa pyritään kokoamaan suuremmiksi kokonaisuuksiksi ns. kriittisten massojen, energiaetujen ja monitieteisten tutkimuskokonaisuuksien lisäämiseksi.

Euroopan korkeakoulutusalueen muodostamista, Bolognan prosessin etenemistä on arvioitu Bergenin ministerikokouksessa. Sen julkilausumassa todetaan korkeakoulutuksen ja tutkimuksen yhteys, tutkijakoulutus vahvistuu prosessin osana ja todetaan tohtorinkoulutusohjelmien vastaavan 3–4 vuoden kokoaikaista opiskelua. Suomalainen tutkijankoulutus sopii hyvin tähän eurooppalaiseen malliin. Yliopistojen tulee huolehtia siitä, että tohtorikoulutuksen laatu ja väitöskirjojen taso vastaa hyvää kansainvälistä tasoa. Korkeakoulutusalueen kehittäessä lähivuosina seurataan yhteisten ohjelmien kehittymistä myös tohtorikoulutuksessa.

PERUSKOULUTUS

Valmistautuminen uuteen tutkintorakenteeseen ja opintojen kehittäminen

Tutkintouudistus, kansainvälistyminen ja laadunvarmistuksen kehittäminen liittyvät koulutuspoliittisesti tiiviisti toisiinsa. Tämä lähestymistapa on omaksuttu myös yliopistoissa. Yliopistot ovat käynnistäneet uudistukset siten, että opetusministeriö arvioi, että kaikissa yliopistoissa siirtyminen uuteen tutkintorakenteeseen onnistuu aikataulun mukaisesti syyslukukaudesta 2005 alkaen. Uudistusten vaatima työmäärä yliopistoissa on ollut suuri, ja raportoinnista välittyy kuva aktiivisen kehittämisen vaiheesta.

Yliopistot ovat toteuttaneet tavoitteiden mukaisesti opetussuunnitelmien ja opintojen mitoituksen arvioinnin. Ydinainesanalyysseja ja opintojen kuormittavuuskartoituksia on tehty laajasti. Viivästymisen syitä on jälleen kartoitettu. Opintoissaan viivästyneille on tarjottu tehostettua ohjausta ja tukea useissa yliopistoissa. Yksittäisistä tekijöistä opintojen aikainen työssäkäynti viivästyttää edelleen tutkinnon suorittamista.

Yliopistot ovat kehittämässä ns. maisteriohjelmiä yhteiskunnan uusiin osaamistarpeisiin ja kansainvälistä yhteistyötä varten. Opetusministeriö joutui pyytämään yliopistoilta tarkennetut esitykset syksyllä 2005 käynnistyvistä ohjelmista, sillä toiminta- ja taloussuunnitelmiin sisältyneet esitykset olivat suurelta osin puutteellisia.

Opetusministeriö kiinnittää yliopistojen huomiota maisteriohjelmien perustamisen kriteereihin: ohjelmien perustamiselle tulee olla todellinen työelämästä tai tutkimuksen kehittämisestä lähtevä tarve. Samoin ohjelmien opiskelijoiden sisäänottomäärien tulee olla riittävän suuria. Uuden tutkintorakenteen myötä yliopistojen ja eri koulutusalojen välinen yhteistyö tulee entistä helpommaksi. Tätä mahdollisuutta yliopistojen tulee hyödyntää myös maisteriohjelmissä. Opetusministeriö kehottaa yliopistoja harkitsemaan erityisesti pienillä koulutusaloilla valtakunnallisten maisteriohjelmien perustamista, jolloin ohjelmista saadaan monipuolisempia ja alan resurssit voidaan hyödyntää täysimääräisesti.

Opintoajoissa ei ole juurikaan myönteistä kehitystä tapahtunut. Yliopistot ovat kuitenkin osana tutkintouudistusta tehostamassa monin tavoin opetusjärjestelyjä ja mm. opetuksen periodisointi neljään jaksoon on tulossa laajasti käyttöön syyslukukaudesta 2005 alkaen. Yliopistot ovat myös yhtenäistämässä käyttämiään arvostelusteikkoja, mikä helpottaa liikkuvuutta niin kansallisella kuin kansainvälisellä tasolla.

Opetusministeriön arvion mukaan yliopistot ovat käynnistäneet henkilökohtaisten opinto-suunnitelmien (HOPS) käyttöönoton valmistelun hyvissä ajoin. Opintosuunnitelmien toteuttamista tullaan jatkossa seuraamaan myös opiskelijajärjestöjen kanssa yhteistyössä. Opetusministeriö pitää tärkeänä, että henkilökohtaisissa opintosuunnitelmissa otetaan nykyistä paremmin huomioon opiskelijan aiemmin hankkima osaaminen. Henkilökohtaiset opintosuunnitelmat mahdollistavat opinnot entistä monipuolisimmista koulutustaustoista.

Yliopisto on toteuttamassa tutkintouudistusta aikataulun mukaisesti ja ottanut rakenteiden uudistamisen huomioon myös strategiatyössään. Yliopisto on verkottunut kansainvälisesti, mikä edesauttaa merkittäväällä tavalla toiminnan laadullista kehittämistä.

Kansainvälistyminen

Kansainvälistymisen tarkastelu on yliopistojen raportoinnissa pääasiassa määrällistä, mikä johtuu osittain tavoitteen asettelusta. Yliopistojen tarkastelussa korostuu eurooppalainen yhteistyö. Valtioneuvosto on asettanut opiskelijavaihdolle ja ulkomaisten tutkinto-opiskelijoiden määrälle korkeat tavoitteet eikä niitä ole vielä saavutettu. Myönteistä on se, että Suomen yliopistojen kiinnostavuus ulkomailla on jatkuvasti kasvanut ja ulkomaisten vaihto- ja tutkinto-opiskelijoiden määrä on kasvanut.

Opetusministeriö pitää tarkoituksenmukaisena, että yliopistot kehittävät vieraskielistä opetusta erityisesti maisteri- ja tohtoriopintoihin tuleville ulkomaisille tutkinto-opiskelijoille. Samalla on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että ulkomaisille tutkinto-opiskelijoille on tarjolla riittävä määrä suomen tai ruotsin kielen opetusta. Osa yliopistoista on uusinnut kansainvälisen toiminnan strategiansa äskettäin. Opetusministeriö pitää tärkeänä, että yliopistot ottavat kansainvälisen toiminnan strategioissaan huomioon myös tutkinto-opiskelijoiden rekrytoinnin kehittämisen. Tämä esitettiin palautteena myös viime vuonna, mutta asia ei ole riittävästi edennyt.

Hallitus antanee esityksen ulkomaisten opiskelijoiden lukukausimaksujen käyttöönotosta syyskaudella 2005. Opetusministeriö kehottaa yliopistoja valmistautumaan siihen tilanteeseen, että toiminta kansainvälisillä koulutusmarkkinoilla avautuu lähivuosien aikana

Opiskelijavalinnat

Opetusministeriö ja yliopistot ovat sopineet tulossopimuksissa kaudelle 2004-2006, että vuoteen 2006 mennessä vähintään 50 % yliopistojen uusista opiskelijoista on samana vuonna toisen asteen tutkinnon suorittaneita. Joillakin aloilla kuten teknillistieteellisellä ja luonnontieteellisellä alalla tavoite on jo saavutettu. Vuonna 2004 keskimäärin kolmannes yliopistojen uusista opiskelijoista oli saman vuoden ylioppilaita. Yliopistojen tulee kehittää opiskelijavalintoja siten, että uusien ylioppilaiden määrä aloittaneista lisääntyy.

Yliopistot ovat käynnistäneet opiskelijavalintojen kehittämistoimet strategioidensa pohjalta. Keskeisiä toimenpiteitä ovat olleet mm. uusille ylioppilaille annettavien lisäpisteiden lisääminen valinnoissa, valintakokeiden ja valintakoe kirjallisuuden keventäminen, valintojen soveltuvuutta mittaavien osioiden ja todistusvalintojen lisääminen sekä valintayksiköiden määrään karsiminen. Koulutusaloittaisten ja yliopistokohtaisten yhteisvalintojen osuus on laajenemassa mm. kauppatieteisiin ja kasvatustieteisiin. Myös yhteiskuntatieteellisellä alalla ja ulkomaalaisvalinnoissa on käynnistynyt selvitystyö yhteisvalinnasta. Pääosin yliopistojen kehittämistoimet ajoittuvat vuosille 2004-2006. Valintayhteistyötä ja valintamenettelyjen keventämistä on edelleen lisätävää. Valintamenettelyjä tulee monipuolistaa siten, että erilaisen koulutustaustan omaavilla hakijaryhmillä, kuten maahanmuuttajilla ja ulkomaalaisilla hakijoilla, on samanlaiset mahdollisuudet hakeutua yliopistopintoihin.

Uudistuvalla ylioppilastutkinnolla on merkitystä valintojen kehittämisessä. Uudistustuvan tutkinnon vaikutukset opiskelijavalintoihin eivät kuitenkaan ole selkeät. Yliopistojen tulee selvittää ja päättää miten tutkintoa käytetään hyväksi opiskelijavalinnoissa ja huolehtia selkeästä tiedottamisesta toisen asteen oppilaitoksille ja yliopistoihin hakeutuville.

Yliopistoihin suunnitellaan valtakunnallista yhteishakujärjestelmää. Tarkoituksena on käynnistää yhteishakujärjestelmän tekninen toteuttaminen yhteishakumallia valmistelleen työryhmän esitysten ja siitä annettujen lausuntojen pohjalta syksyllä 2005. Yhteishakujärjestelmän toteuttamisaikataulu tarkentuu samassa yhteydessä. Kaikkien yliopistojen tulee varautua yhteishakujärjestelmän käyttöönottoon.

Uusien ylioppilaiden määrä uusista opiskelijoista on varsin hyvällä tasolla. Yliopisto on aktiivisesti ollut mukana opiskelijavalintojen valtakunnallisessa kehittämisessä. Yliopisto on myös selvittämässä mahdollisuuksia palvella paremmin eri hakijaryhmiä kuten ulkomaalaisten opiskelijoiden valintoja.

Opettajankoulutus

Opettajankoulutuksen laajennusohjelma vuosina 2001-2006 on pääosassa yliopistoja edennyt tavoitteiden mukaisesti. Yliopistojen eri tiedekuntien, laitosten ja harjoittelukoulujen hyvä yhteistyö on tukenut laajennusohjelman toteutusta. Sen sijaan useilla yliopistoilla on vaikeuksia vuodelle 2004 asetettujen aineenopettajakoulutuksen tavoitteiden saavuttamisessa. Opetusministeriö pitää tarpeellisena, että yliopistot kehittävät aineenopettajakoulutuksesta tiedottamista, luovat joustavia ja monipuolisia käytänteitä aineenopettajakoulutuk-

seen hakeutumiseen ja kehittävät koulutuksen valintamenettelyjä. On tärkeää, että yliopistot arvioivat syitä, jotka vaikeuttavat aineenopettajakoulutuksen tavoitteiden saavuttamista ja kiinnittävät huomiota aineenopettajakoulutuksen tuki- ja ohjaustoimenpiteisiin.

Opettajankoulutuksen laajennusohjelma on Sibelius-Akatemiassa toteutunut tavoitteiden mukaisesti. Sibelius-Akatemia on saavuttanut aineenopettajakoulutuksen tavoitteet varsin hyvin.

Esteettömyyden toteutuminen

Yhdenvertaisuuslaki tuli voimaan vuonna 2004. Laki edellyttää koulutuksen järjestäjiä ryhtymään kohtuullisiin toimiin koulutukseen pääsemiseksi ja koulutuksessa selviämiseksi. Opetusministeriö toteutti vuonna 2004 esteetöntä opiskelua yliopistoissa koskevan selvityksen, jossa kiinnitettiin huomiota erityisesti opintoasioihin, tilajärjestelyihin, henkilöstökoulutukseen, suunnittelutoimintaan sekä viestintäasioihin.

Esteettömyyden toteutumisessa on yliopistoissa huomattavia puutteita. Eniten huomiota on kiinnitetty tilakäyttöön ja niitä koskeviin kartoituksiin ja suunnitelmiin. Opintoasioissa ja viestinnässä esteettömyyden näkökulmaa on tarkasteltu vain muutamissa yliopistoissa. Myös henkilöstökoulutuksesta puuttuvat yleensä esteettömyyden edistämiseen liittyvät näkökulmat. Esteettömyyskartoituksia ja -suunnitelmia on tehty vain muutamassa yliopistoissa, monessa yliopistossa on kuitenkin käynnistymässä tähän liittyvä valmistelu.

Yliopistoissa tulee käynnistää systemaattinen kehitystyö esteettömyyden edistämiseksi toiminnan kaikilla osa-alueilla. Yliopistojen tulee laatia kattavat esteettömyyskartoitukset ja toimenpidesuunnitelmat sekä sisällyttää esteettömyyden näkökulma myös strategiaan suunnitelmiin ja henkilöstökoulutukseen. Esteettömyyttä koskevien asioiden koordinointiin tulee nimetä vastuuvirkamies kaikissa yliopistoissa. Suunnittelutoiminnassa tulisi tehdä yhteistyötä vammaisjärjestöjen ja muiden sidosryhmien kanssa.

Yliopistossa on kiinnitetty vain vähän huomiota esteettömyyden edistämiseen.

YHTEISKUNNALLISET TEHTÄVÄT

Alueellinen toiminta

Yliopistojen alueellista vaikuttavuutta on vahvistettu. Opetusministeriön hankerahoituksella on tuettu monia yliopistojen omia tai yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen yhteisiä kehittämishankkeita, joilla on selvästi myös alueellista merkitystä. Yliopistot ja ammattikorkeakoulut päivittävät yhteisiä aluestrategioitaan niin, että ne valmistuvat 30.9.2005. Strategiat luovat osaltaan pohjaa tulossopimuskauden 2007-2009 alueellisen kehittämisen toimenpiteille. Rakennerahastovarojen avulla on voitu kehittää yliopistojen infrastruktuuria ja vastata alueellisiin koulutustarpeisiin. Yliopistot ovat vuoden 2004 aikana toimineet aktiivisesti osaamiskeskusohjelman ja aluekeskusohjelman toteuttamisessa.

Monet yliopistot ovat hajauttaneet toimintaansa laajasti alueille. Opetusministeriön näkemyksen mukaan pienet toimintayksiköt kuluttavat yliopistojen voimavaroja ja niiden alueellinen vaikuttavuus jää vähäiseksi. Yliopistojen hajanaisen toimipisteverkon kokoaminen suuremmiksi ja vahvemmiksi alueellisiksi kokonaisuusyksiksi on tavoiteltavaa. Tällaisten toimintayksikköjen puitteissa voidaan kehittää vaikuttavuudeltaan laajalaisempia ja monipuolisempia alueellisia kehittämisprojekteja.

Yliopistokeskustoiminnan kehittämistä on jatkettu. Opetusministeriön tavoitteena on, että yliopistokeskuksille osoitettua lisärahoitusta saadaan vakinaistettua ja että tulevaisuudessa koordinoivan yliopiston rooli korostuu neuvottelusuhhteessa opetusministeriöön. Yliopistokeskusten kasvuhakuisuuden sijaan on toivottavaa, että ne profiloituvat ja vahvistavat painoalojaan olemassa olevan osaamisensa pohjalta. Verkostoyhteistyön vahvistaminen ja alueellisten osaamiskeskittymien muodostaminen tarjoavat uusia mahdollisuuksia. Alueellisten osaamiskeskittymien kehittämisen tulee kuitenkin tapahtua ensisijaisesti mukana olevien korkeakoulujen ja alueen yhteisrahoituksella.

Vuonna 2004 valmistui selvitys koskien rakennerahastovaroin toteutettuja maisteriohjelmaa. 12 ohjelmaa otettiin jatkoselvittelyn kohteeksi. Opetusministeriö on esittänyt, että lääninhallitukset jatkaisivat parhaimpien ohjelmien rahoitusta vuoden 2006 loppuun saakka. Opetusministeriön tavoitteena on, että nämä ohjelmat voitaisiin vakinaistaa vuodesta 2007 alkaen. Rakennerahastokauden päättymisen ja opiskelijoiden kotikuntaky-

symykseen liittyvät tulkintaerimielisyydet sekä maisteriohjelmiä koskevat ohjeet merkitsevät, että rakennera-hastokauden lopulla uusia maisteriohjelmiä tulisi käynnistää hyvin niukasti.

Avoimen yliopisto-opetuksen tarjonnan volyyymi ja opiskelijamäärät pysyivät lähes edellisen vuoden tasolla, mutta niiden jakaantuminen koulutusalojen kesken muuttui jonkin verran. Kauppatieteellisen ja humanistisen alan osuus kasvoi, kun taas luonnontieteiden ja erityisesti teknisten tieteiden osuus väheni selvästi edelliseen vuoteen verrattuna.

Väylä korkeakoulututkintoon kasvoi vuonna 2004 hieman, mutta on yhä kaukana tavoitteestaan. Vain muutammat yliopistot ovat saaneet avoimen yliopiston väylän selkeästi osaksi opiskelijavalintojensa kokonaisuutta. Väylän läpäisy heikkeni varsinkin humanistisella koulutusosalalla ja terveystieteissä. Kasvua oli kasvatustieteis-sä ja luonnontieteissä. Avoimen yliopiston opiskelijamääriin verrattuna väylä korkeakoulututkintoon on edel-leen erityisen kapea kasvatustieteissä ja psykologiassa. Parhaiten se vetää kauppatieteissä, teknillisissä tieteis-sä ja teologiassa.

Avoimen yliopiston osallistujista on yhä valtaosa nuoria, kaupungeissa asuvia, hyvin koulutettuja naisia. Yli 50-vuotiaita on avoimen yliopiston opiskelijoissa vähän ja myös miehien osuus näyttää vähenevän. Eräiden yliopistojen avoimeen yliopisto-opetukseen osallistuu myös poikkeuksellisen paljon oman yliopiston tutkinto-opiskelijoita. Osalla yliopistoista ei ole juuri lainkaan avoimen yliopiston aluetoimintaa. Opetusministeriö pitää tärkeänä, että yliopistot kehittävät avointa yliopisto-opetusta kaikkia kansalaisia palvelevana toimintana.

Yliopistot toteuttavat avointa yliopisto-opetusta varsin vähän yliopistojen välisenä yhteistyönä. Tämä olisi erityisen tärkeää tutkintotavoitteisen koulutuksen tarjonnan aikaan saamiseksi. Yhteistyötä tulisi käynnistää riipeästi varsinkin yliopistokeskuksissa.

Täydennyskoulutuksen volyyymi ja osallistujamäärät olivat vuoden 2003 tasolla. Kurssitoiminnan kehityk-sessä näkyy siirtymistä pitkäkestoisempaan ja yhä useammin asiakkaan tilaamaan tai muuhun sopimuskoulu-tukseen. Täydennyskoulutuskeskusten määrä on pysynyt lähes vakiona, mutta täydennyskoulutusta järjestää yliopistoissa yhä useampi yksikkö ja laitos niiden lisäksi. Täydennyskoulutuskeskuksissa hanketoiminta ja tutkintoon johtavan koulutuksen organisointi ovat tulleet tärkeiksi osiksi niiden toimintaa. Täydennyskoulu-tuksen voidaan arvioida kattavan niiden liikevaihdosta enää noin puolet.

Yliopistojen täydennyskoulutus näyttää painottuvan vahvasti muutamille aloille, joista keskeisiä ovat kasva-tustieteen ja opetusalan koulutus sekä tietyt sosiaali- ja terveysalan kurssit. Valikoimassa on edelleen myös selkeästi ei-yliopistollista toimintaa. Yliopistojen täydennyskoulutuksessa on vähän luonnontieteellistä koulu-tusta. Myös tekniikan alan täydennyskoulutus on melko vähäistä, jos sitä verrataan alan peruskoulutuksen volyyymiin.

Meneillään olevan sopimuskauden aikana täydennyskoulutuksen kehittämisen keskeisiä tavoitteita ovat kor-kea laatu, toiminnan pelisääntöjen selkeyttäminen yliopistoissa, yhdenmukaisten hinnoitteluperusteiden sovel-taminen koko yliopistoon, koulutuksen tarjonnan ja valikoiman laajentuminen uusille aloille ja uusiin kohde-ryhmiin sekä täydennyskoulutuksen ja tutkintokoulutuksen välisen työnjaon selkeytyminen. Nämä kaikki ovat keinoja parantaa yliopistollisen täydennyskoulutuksen kilpailuasemaa koulutusmarkkinoilla.

HENKISTEN VOIMAVAROJEN HALLINTA JA KEHITTÄMINEN

Yliopistot ovat kehittäneet henkilöstöä koskevia strategioitaan yliopistolaitosta koskevien tavoitteiden mukaisesti. Suunnitelmat ovat kuitenkin vielä pääosin varsin yleisellä tasolla. Vain jotkut yliopistot ovat esittäneet henkilöstön kehittämistä koskevan yksityiskohtaisemman strategian toimeenpanosuunnitelman. Strategian ja tavoitteiden toteutumista seurataan mm. henkilöstötilinpäätöksen tunnuslukujen avulla.

Yliopistojen tulee jatkaa kokonaisvaltaisten henkilöstöstrategioidensa kehittämistä. Niistä tulisi ilmetä mm. seuraavia asioita, joilla on myös merkitystä koko yliopistolaitoksen kehittämisessä:

1. Henkilöstörakenteen ja -määrän kehittämissuunnitelmat suhteessa yliopiston tehtäviin, ottaen huomioon ns. suurten ikäluokkien eläköityminen.
2. Suunnitelma määräaikaisten palvelussuhteiden vähentämisestä sovittujen linjausten mukaisesti ja tämän prosessin jatkaminen.
3. Työkyvyn ylläpitoon, työhyvinvointiin ja työtyytyväisyyden parantamiseen tähtäävät toimenpiteet, mahdollinen yhteistyö valtiokonttorin KAIKU-hankkeen kanssa.
4. Uuden palkkausjärjestelmän käyttöönottoon liittyvät toimenpiteet erityisesti esimiestyön kehittämisen ja johtamiskoulutuksen näkökulmasta
5. Tasa-arvoa ja esteetöntä opiskelua koskevien suunnitelmien päivitykset ja niiden toteutumisen seuranta.

TILINPÄÄTÖKSEN JA MUIDEN TULOKSELLISUUSRAPORTTIEN LAATU

Tilinpäätösasiakirja

Yliopistojen tilinpäätöksessä on käsitelty tulosalueittain varsin kattavasti yliopistolle asetettujen tavoitteiden toteutumista. Poikkeuksen muodostaa aineenopettajakoulutus, jonka tavoitteiden toteutumista on käsitelty vain yksi yliopisto. Asiakirjoihin on sisällytetty laadullisen arvion lisäksi myös määrällistä kehitystä ja vaikutusta kuvaavia indikaattoreita. Vain muutama yliopisto on arvioinut syitä tavoitetaso mahdollisiin alituksiin. Keskeisiä arviointihankkeita (omat arviointihankkeet ja ulkopuolinen arviointi) on käsitelty, joskin näiden osalta keskeisimmät arviointitulokset ja niiden pohjalta päätetyt jatkotoimenpiteet ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Henkisten voimavarojen hallintaa ja kehittämistä koskevat toimenpiteet on edelleen monen yliopiston kohdalla kerrottu hyvin suppeasti, vaikka konkreettisia toimenpiteitä olisi muun raportoinnin perusteella tehty runsaasti. Opiskeluprosessien ja valintojen kehittämisen osalta tulisi raportoida strategioiden pohjalta toteutetuista konkreettisista toimenpiteistä ja arvioida niiden vaikuttavuutta.

Yliopistojen tulee arvioida seuraavissa tilinpäätöksissään, mistä mahdolliset tavoitteiden ja saavutettujen tulosten väliset erot johtuvat. Arviointitoiminnan osalta yliopistojen on tuotava esille keskeisimmät arviointitulokset ja niiden pohjalta päätetyt jatkotoimenpiteet. Lisäksi yliopistojen tulee kertoa toimenpiteistä kattavan laadunvarmistusjärjestelmän kehittämiseksi. Tilinpäätösasiakirjassa tulee tarkastella myös toimitilastrategioiden soveltamisen tuottamia tilankäytöllisiä ja taloudellisia hyötyjä.

Huhtikuussa 2004 on hyväksytty talousarvioasetuksen muutokset, joista seuraa runsaasti muutostarpeita ministeriön ja yliopistojen toiminta- ja taloussuunnitteluun, laskentatoimeen sekä tilinpäätöksen ja toimintakeromuksen sisältöön. Säännöksiä sovelletaan ehdotuksen mukaisesti vuotta 2005 koskevaan suunnitteluun ja tilinpäätösraportointiin, mihin yliopistojen tulee osaltaan varautua.

Muu raportointi

Yliopistojen on huolehdittava tuotettujen tilinpäätöstietojen ohella myös KOTA -tietokantaan toimitettujen tietojen luotettavuudesta. Yliopistot ovatkin pääsääntöisesti toimittaneet annettuja määrä-aikoja noudattaen KOTA -tietokantaan pyydyt tiedot. Opetusministeriö on yhdessä yliopistojen kanssa kehittämässä olemassa olevaa KOTA -tietokantaa tilastotietokannasta laajemmin tulosohejausta tukevaksi vuorovaikutteiseksi tietojärjestelmäksi. Uusi KOTA -järjestelmä tuo opetusministeriön ja yliopistojen välisen tulosohejauksen yhteisten prosessien hallinnan extranet- ympäristöön.

Opetusministeriö tulee hyödyntämään ohjauksessaan aiempaa laajemmin yliopistojen Tilastokeskukselle toimittamia tietoja. Erityisesti tutkinto- ja opiskelijatiedonkeruuseen antamien aikataulujen noudattaminen on tärkeää opetusministeriön ja yliopistojen välisten tulossopimusten valmistelun kannalta.

Tiedepolitiikan toimialan tulosohtauksen jatkohankkeen OPM-SA osahankkeessa on tullut esille, että Suomen Akatemia ei saa yliopistoilta pyynnöstään huolimatta tarvittavia henkilö- ja tutkintotietoja koskien Akatemian rahoittamia tutkimushankkeita. Suomen Akatemian tutkimusrahoituksella palkattujen henkilöiden henkilövuositiedot ja tutkintotiedot ovat tietoja, jotka kuvaavat osaltaan Akatemian tuloksellisuutta, mutta kyseisen tiedon voi tuottaa vain yliopistot. Yliopistojen tulee huolehtia Suomen Akatemian tutkimusrahoituksella palkattujen henkilöiden edellisen vuoden henkilövuosi- ja tutkintotietojen toimittamisesta Akatemian ohjeiden mukaisesti.

Kustannuslaskennan kehittäminen

Valtiontalouden tarkastusvirasto on vuotta 2004 koskeneissa tarkastuskertomuksissaan huomauttanut edelleen useita yliopistoja kustannuslaskentaa koskevista puutteista ja ongelmista. Huomautukset ovat koskeneet erityisesti maksullisen ja yhteisrahoitteisen toiminnan seuranta ja kustannusvastaavuuden esittämistä. Kysymyksessä ovat ensisijaisesti puutteet työajan seurannassa. Yliopistojen kustannuslaskennan kehittymättömyyteen on viitattu myös useissa viime aikoina tehdyissä selvityksissä (mm. Jorma Rantanen tutkimuksen rakenteita koskeneessa selvityksessään, OPM 2004:36).

Uuden tilivelvollisuuden ja siihen liittyvän tulosvastuun toteuttamiseksi yliopistojen tulee lisäksi antaa toimintakertomuksissaan oikeat ja riittävät tiedot talousarvion noudattamisesta sekä tuotoista ja kuluista. Uuden KOTA -järjestelmän toimivuus edellyttää vertailukelpoisen kustannuslaskentatiedon tuottamista.

Opetusministeriö pyysi aiemmin yliopistojen vuoden 2002 toimintaa koskeneen palautteen yhteydessä selvitykset ja suunnitelmat kustannuslaskennan kehittämisestä. Suunnitelmia ja niiden toteuttamista on käsitelty tulosneuvottelujen yhteydessä.

Opetusministeriö toimeenpääsee vuoden 2005 aikana selvitystyön yliopistojen kustannuslaskennan kehittämisestä. Toteuttajana on Tampereen yliopiston taloustieteiden laitos. Hankkeessa selvitetään yliopistojen kustannuslaskennan tila, sisäisen johtamisen ja ulkoisen ohjauksen kannalta oleelliset laskentatiedot sekä esitetään suositukset hyvistä käytännöistä. Yliopistojen tulee viipymättä ja hankkeen tulevat suositukset huomioon ottaen järjestää kustannuslaskentansa talousarviolain- ja asetuksen edellyttämälle tasolle.

Toimitilastrategiat

Yliopistojen toimitilastrategiat olivat ensimmäistä kertaa mukana tulosneuvotteluaineistoissa. Tavoitteena on, että toimitilastrategiat liitetään osaksi yliopistojen yleistä strategiaa ja talouden ohjausta. Toimitilastrategian avulla kehitetään toimitilahallintoa ja edistetään toimitilojen tehokasta käyttöä sekä saadaan aikaan taloudellisia hyötyjä. Toimitilastrategiat on useimmissa yliopistoissa laadittu opetusministeriön ohjeistuksen mukaisesti yliopistojen omat tarpeet huomioon ottaen. Toimitilastrategiat olivat vielä tulosneuvottelu aikaan osittain keskeneräisiä, joten ne tulee täydentää opetusministeriön ohjeistuksen mukaisiksi seuraaviin tulosneuvotteluihin.

Yliopisto ei ole toistaiseksi laatinut toimitilastrategiaa.

**YHTEENVETO YLIOPISTOJEN TILINTARKASTUSKERTOMUKSISTA
VUODELTA 2004**

Tämä yhteenveto on laadittu Valtiontalouden tarkastusviraston tekemien yliopistojen vuositilintarkastusten pohjalta.

Ilmoitusvelvollisuudet

Yliopisto	Syy
HY	puutteet sisäisessä valvonnassa ja tarkastuksessa
JY	eräitä maksuja koskevat talousarvion vastaiset menettelyt
TY	maksullisen toiminnan vuosituloksen epäluotettavuus
LY	1) maksullisen toiminnan vuosituloksen epäluotettavuus 2) yliopiston ja Arktikum-Palvelu Oy:n välisten taloudellisten ja toiminnallisten suhteiden järjestäminen
TTY	1) menettelytapojen kehittäminen Porin yksikössä 2) maksullisen toiminnan vuosituloksen epäluotettavuus
HKKK	käyttöomaisuuden hallinnoinnin puutteet

Ilmoitusvelvollisten yliopistojen tulee lähettää kopio selvityksistään myös opetusministeriölle.

LIITE 2

**SIBELIUS-AKATEMIAN MÄÄRÄLLISET TAVOITTEET JA
NÄITÄ VASTAAVAT TOTEUTUMATIEDOT**
SIBELIUS-AKATEMIA

	TAVOITE		TOTEUTUMA				Tavoitteen tot.-% 2004		Tot. muutos-% 2003-2004	
	2001-2003	2004-2006	2002-2004	2002	2003	2004	YO	Valtak.	YO	Valtak.
Tohtorintutkinnot	6	9	7	8	9	5	56%	96%	-44%	11%
Musiikkiala	6	9	7	8	9	5	56%	56%	-44%	-44%
Ylemmät kk-tutkinnot	125	140	130	111	153	125	89%	90%	-18%	1%
Musiikkiala	125	140	130	111	153	125	89%	89%	-18%	-18%
Ylemmistä kk-tutkinnoista aineenopettajia		30	22	21	22	23	77%			
Musiikkiala		30	22	21	22	23	77%			
Alemmat kk-tutkinnot			26	31	31	17			-45%	-6%
Musiikkiala			26	31	31	17			-45%	-45%
Uudet opiskelijat		165	171	150	157	205	124%	104%	31%	
Kv- vaihto		65	61	50	68	66	102%	79%	-3%	11%
Avoin, opiskelijat	150	150	54	52	56	53	35%	83%	-5%	-1%
Ulkop. rahoituksen osuus kokonaisrahoituksesta (%)		11%	10%	11%	9%	9%	80%		0%	2%
Ulkom. tutkinto-opiskelijat		145		141	130	124				
Väittelijöiden keski-ikä (med)¹⁾		32			41	46				
Kokopäiväopiskelijöiden osuus²⁾					48%					
Uus.op.samana vuonna toisen ast. koul.päät. (%) 1) 4)		50				32%				
Tavoiteajassa suoritettut ylemmät kk-tutkinnot^{1), 3)}				37%	36%					

1) Tavoitteet ovat kaikkia yliopistoja koskevia

2) Yli 20 ov suorittaneiden osuus kaikista vähintään yhden opintoviikon suorittaneista

3) 2002: vuosina 2000-2002, 2003: vuosina 2001-2003 valmistuneiden normiajassa suorittamat tutkinnot

4) Ylioppilaiden osuus

Harmaalla väritetyt yliopiston itsensä ilmoittamia lukuja, muut joko KOTA tai tilastokeskusaineistosta